

הלכה ומנהג

הרב ירמיה מנחם כהן

דיין ומו"צ דקהילת אנטווערפן

בעניין שוויות סלעים לפדיון הבן

במשנה בכורות מט, ב חמש סלעים של בן במנה צורי. ובגמרא שם: מנה צורי, אמר רבי אסי מנה של צורי. וברש"י היוצא במדינת צורי ובגירסת הצ"ק שיעור של אותה מנה כ"ה סלעים והסלע ד' זוזים. והזוז במשקל זהב של משקל שני פשוטין ומחצה למשקל הברזל. והביא שם התוס' מרש"י בחומש שמשמע ממנו שמשקל שקל הכסף הוא כמו הדינר זהב. ומשקלו של השקל הוא כמו חצי אונקיא למשקל הישר של קלוניא. והקשה שם התוס' שלפ"ז יצא אליבא דרבי חנינא שם יהיה חמש סלעים של בן פחות מפשוט אחד כסף וזה אינו סבא. ומה גם דרבי חנינא תנא ופליג אמתניתין. ועוד כתבו שבכל מקום פירושו של דינר הוא דינר זהב ומשערין בו שיש בו עשרים וחמש זוז כסף ע"פ שוויותו וכן הוא בפ"ק דקידושין לעניין קידושי אשה. ומפרש לכן תוס' שרבי אסי מפרש ה' סלעים של מנה הן ה' סלעים של בן. ועי' היטב בגירסת הצ"ק שם. ועכ"פ יוצא לנו דאליבא דרבי אסי החשבון הוא ע"פ דינרי הזהב שיש בהם כ"ה דינרי כסף שלכן ארבע דינרי זהב הם מנה, ע"ש.

רבי אמי אמר דינרא ערבא. וברש"י הביא בשם תשובת הגאונים בבליים שהם הדינרים שעושים שש מאה כסף עושין עשרה מערביא. והקשה שם בתוס' שא"כ לר"א הדינר ערביא הוא קטן מדינר שבכל הש"ס, ואיך הוא נקרא סלע צורי שיש בו ארבע דינרי שהם כ"ה זוזי. ומפרש תוס' דבדינר זהב איירי ורק של ערביא הוא קטן מדינר זהב של צורי. דשל צור נמכר בכ"ה דינרי כסף ושל ערביא בעשרים שהוא ה' סלעים של בן. ולפ"ז נראה דגם לרבי אמי נמדד הסלע לפדיון ע"פ ההתייחסות לדינר הזהב.

רבי חנינא מפרש המשנה איסתרא סרסיא ומזדבנא תמניא בדינרא חמש מניהו לפדיון הבן. וכתב שם תוס' והוא סלע של סוריא דמזדבנא תמני בדינרא היינו בדינר זהב של סוריא וגדול הוא מדינר זהב של צור שבכל הש"ס. דשל צור מזדבן בעשרים וחמש דינרי כסף, ושל סוריא מזדבן בשלושים ושתים דינר של כסף שהסלע ארבע דינרים וחמש סלעים הן עשרים דינרי כסף. והיות ויש שמונה סלעים בדינר זהב של סוריא הרי שמונה כפול ארבע הן שלושים ושתים. וא"כ גם לרבי חנינא לפי התוס' וודאי מתחשב שווי הסלע לפדיון הבן ע"פ דינר הזהב.

רבי יוחנן אמר דינר הדריינא טריינא שייפא דמזדבן בעשרים וחמש זוזי דל מינייהו שתותי ואינך לפדיון הבן. וכתב רש"י דינר זהב שטבוע בדריינא וטוריינוס קיסר שנמכר בכ"ה של כסף ועשרים מהם שהם יחד חמש סלעים הינם לפדיון הבן. וכתבו שם התוס' דהכי איתא בריש הזהב ב"מ מד, ב דדינר כסף הוא אחד מעשרים וחמש בשל זהב. וכן הוא בב"ק ובשבועות. וכתב תוס' ויש לתמוה דעכשיו זקוק של זהב אינו שוה יותר משנים עשר זקוקים של כסף לכל היותר ואיך נשתנה כ"כ שער הזהב והכסף דבימי חכמי הגמרא היה שוה עשרים וחמש. ולכן חידש שם רבינו תם דינר זהב

מוריה, שנה עשרים ואחת, גליון א—ב (רמא—רמב), אדר תשנ"ו

היה עביו ומשקלו כפול משל דינר כסף. והביא ראיה לזה מכמה מקומות מש"ס וממדרש. וכן הוא בתוס' ב"מ שם. אבל זה הוא ללא ספק שלרבי יוחנן מתייחס חמש סלעים של בן ע"פ שער דינרי הכסף אבל בקנה מידה לגבי שער הזהב.

ובשו"ע יו"ד ש"ה כתב המחבר ששיעור חמשת שקלים שלושים דרהם כסף מזויק. וכתב הרמ"א יש אומרים שהם בערך שני זהובים רייניש שהם שני זהובים פולניש. וכתב הט"ז מהפרישה בשם המהרש"ל שצריך שיהיה כסף זקוק משקל אלף ותשע מאות ועשרים שעורין ועי"ש בהמשך דבריו שיתן ה' לוט וקווינט במשקל מדינות קיסר וכו'. ובש"ך הביא מהגהת הדרישה שאינו פחות מרייכש טאליר כפי שהיה בזמניהם. וגם הביא מהסמ"ע חו"מ פ"ח שהקשה איך יהיה שמינית ממטבע הנקרא פעניק בזמנם שזה פרוטה לגבי דין קידושין ודיינים. ואפשר לאמר שבימיהם היו הפירות והקנינים בזול ובעד פרוטה היו קונים הרבה פירות ולכן היה הפרוטה חשוב כממון. ולפי"ז בזמנינו שאין יכולים לקנות בפרוטה רק מעט מזער אין קידושי אשה סגי בפרוטה כזו, ולא פדיון הבן בשני זהובים. והש"ך כתב עליו ותמהני נהי דאין קידושי אשה סגי בפרוטה מ"מ בפדיון הבן בשני זהובים דהא ממון חשוב הוא וכו' וסיים הש"ך שאף לדברי הרב אינו פחות משני רייכש טאליר וטוב לצאת ידי כולם, עי"ש.

ובפרישה חו"מ שם האריך להקשות על ערך המטבע וכתב דנראה לעינים דנתייקר מערך חשבון שהיה. ואם בא לפדות צריך ליתן יותר מדרייאר דינר. אם לא שהפדיון הוא מכסף צרוף בעינו וצריך ליתן רק לפי ערך הנ"ל, עי"ש. ולפי זה אין לנו להקשות על ערך המטבע לגבי פדיון הבן רק שיהיה המשקל כסף כמקובל. ורק על הפרוטה נשאר לו שאם אין לו ערך כ"ש בזמנו א"א לקדש בו האשה אף אם יהיה בו משקל חצי שעורה כסף זקוק. וכן הוא בש"ך הנזכר. אבל עדיין לא נזכר שם איזה ערך יהיה לפחות לכסף הפדיון כדי שיוכל לפדות בו.

ועתה נבוא למכוון: היות ומחיר הכסף בעולם ירד פלאים הן לגבי עצמו ובפרט לגבי הזהב. והמטבע שנמדד ביותר בעולם הרי הוא הדולר האמריקאי, וגם לגבי הדולר ירד ערך הכסף מאד אף שהדולר עצמו כבר אינו חזק כפי שהיה וגם ירד הרבה. אבל מחיר הכסף ירד יותר. ובשעה שאונקיה של זהב נמכר זה הרבה שנים בסביבות שלש מאות שמונים עד ארבע מאות דולר, הרי אונקיה אחת של כסף שהיתה לפני איזה שנים כשש עשרה דולר וכיום היא בסביבות חמש עד שש דולר. והרי הוא פי ששים ושש ואין כיום שום ערך למה שאנו נותנים לפדיון הבן לגבי הזהב. והרי לפי שיטות האמוראים המובאים בגמרא יש התייחסות לערך שקלי הכסף לגבי דינר הזהב. כפי שהבאנו לעיל מהתוס', וכבר כתב הר"ת ששווי הזהב יכול להיות בערך שנים עשר פעם לגבי הכסף. ואפילו אם נאמר לא כר"ת שקשה לחלוק עליו בדבר שהביא ראיות מוכחות מהגמרא כלעיל. ונאמר שערך הכסף לגבי הזהב הוא עשרים וחמש פעמים. אבל איך הגענו כיום לששים ושש. ואם היו מורידים לגמרי ערך הכסף מאיזה סיבה שהיא האם היינו גם אווזים בקרנות המזבח ואומרים שרק במאה גרם כסף לערך צריכים לפדות הבן.

והן אמת דסוגית הגמרא בריש הזהב היא שזהב הוה פירי והכסף הוה טבעא ולכן הזהב קונה את הכסף. אבל ראשית בזמנינו נראה יותר לאמר שגם הכסף וגם הזהב הוה פירי. שרוב רובם של מטבעות העולם הינם של נייר. ואף אלה שהם מעורבים עם כסף הרי כידוע ירד פלאים ערכם עם ירידת ערך הכסף כידוע. וישנם מדינות שמשערים ערך המטבע שלהם ע"פ זהב המונח להם בבית גנזיהם, ובזמנם היה גם ע"פ כמויות של כסף שהיה

מוריה, שנה עשרים ואחת, גליון א—ב (רמא—רמב), אדר תשנ"ו

להם. וכיום נמכר פה מטבע של כסף בערך פחות מהנקוב ע"פ המטבע של המקום רק ערכו כפי משקל הכסף בו והבן.

והנה רוב החיבורים שיצאו בעניין זה דנו על ערך וכמות הכסף הצריך לפדיון הבן ושיעורו ע"פ משקל הדרהם או משקל השעורין כידוע. אבל זה הכל בזמן שהיה ערך לכסף. משא"כ כיום שנפל ערכו של הכסף. ואם באנו לשער ע"פ משקל וערך הזהב היה צריך לחשב כך: שמשקל הכסף לפדיון הוא בערך שלש אונסים שהאונס הוא פחות משלושים ושנים גרם. ואונס אחד זהב שוה בערך שלש מאות ושמונים עד ארבע מאות דולר. נמצא שלש אונסים הם בערך אלף ומאתיים דולר. ואם תיקח חלק שנים עשר ממנו לשווי הכסף הוא מאה דולר. והם כיום בערך שמונה עשר עד עשרים אונסים כסף זקוק שהם מעל שש מאות גרם כסף זקוק. או אם נאמר ששוה עשרים וחמש פעמים ג"כ יהי שלש מאות גרם לפחות אבל הוא לא כר"ת בתוס' שם, ואולי ר"ת לשיטתו שהשיעור פחות כלקמן.

והנה בספרו של הגאון מסטייפלא זצ"ל שיעורין של תורה ס"ג הביא מה שנתקשה בזה החזו"א זצ"ל שהרי שיעור פדה"ב כמקובל הוא משקל 1920 שעורות שהם נחשבים לתשעים ושש גרם כסף צרוף. ואם נאמר כפי שיטות שהשעורות הקדמונים היו כבדים במשקלם קרוב לכפליים א"כ היה צריך להגדיל שיעור פדה"ב. וכבר צווח ע"כ בעל חומת אנך ששיעור פדה"ב אינו נכון וצריך להכפיל השיעור. והביא שם שאח"כ חזר בו החזו"א והורה כן להשתמש בתשעים ושש גרם כסף ונימוקו היה שזה שקבעו הגאונים שהדינר הוא צ"ו שעורות והפרוטה היא משקל חצי שעורה הוא דבר החלטי והוא ע"פ משקל השעורה בכל זמן כמות שהיא וכתב שקבעוהו בתור שיעור ולא בתור סימן בלבד ובהתקטנות השעורות נתקטן שיעור פדיון הבן. והביא שכן כתב הפתה"ד ועוד פוסקים.

וכתב עליו השש"ת שאינו מבין היטב פסק זה שהרי במידות אחרות לא הלך בהוראה כזו. וכן הביא שם מחלוקת בשיעור האלף ותתק"כ שעורין שאינו דבר מוחלט ויש בזה מחלוקת הפוסקים והכפתור ופרח סובר דלרש"י ורבינו יונה שיעורו שליש מזה, ולר"ת עוד פחות. ולענ"ד גם קשה על פסק זה שהרי הדרישה המובא לעיל כתב בפירוש לא כך וכתב שמשקל חצי שעורה כסף שאינו שוה כלום בזמנו אינו יכול לקנות בו ולקדש בו האשה, אם לא שנאמר שדין אחד לערך הכסף שצריך שיהיה שוה בזמנו לפי ערך הפרוטה בזמן הש"ס. ודין אחד למשקל השעורה ולעומתו משקל הכסף ודו"ק היטב בזה.

ובעיקר כתב שם טעם הגון מספר האשכול שכתב שהיות וכיום אישתבש להו טבעא ואין יודעים בדיוק שיעור פדה"ב א"כ אם יודע כמה יתן טוב ואם לא יתן לכהן כמו שהוא והכהן יקבלו בתור חמש סלעים שהיות והוא דין ממונות הרי יכול הכהן לאמר לדידי שוה לי וכתב שם שגם אם מקבלו סתם היות והוא מתכוין בעיקר לקיים המצוה א"כ ממילא הוה לדידי שוה לי, עי"ש היטב.

וכל זה הוא דיעבד. אבל כבר היו כמה וכמה ששאלו אותי איזה הידור או לכתחילה במצות פדיון הבן. ואמרתי להם שאם רוצים לקיים המצוה כהלכתה הרי טוב אם יתנו שיעור הנזכר כדי לצאת לכו"ע שיעור פדיון הבן. מה גם שעושים בזה ברכות והוא דבר חמור מאד לעשות ברכה על דבר שאולי אינו שיעור. ועכ"פ מידי ספק לא נפקי. ואיני בא ח"ו לחלוק על גדולי רבותינו גאוני ומצוקי תבל בכל דור ודור. רק עיקר הערתי היא ששווי וערך הכסף נפל הרבה ולא ע"כ היה המדובר. ועוד בימי החזו"א היה ערך הכסף והזהב בגדר המקובל לעיל לפי ערך פחות או יותר משא"כ כיום.

מוריה, שנה עשרים ואחת, גליון א—ב (רמא—רמב), אדר תשנ"ו